

Kvinnoforskningen ifrågasätts och misstolkas ständigt

FÖRÄNDRING ÄR MÅLET – INTE FRUSTRATION

Annika Dahlström och Stafan Bergström har i Läkartidningen 6/97 kommenterat vår artikel »Kvinnoforskning inte bara forskning om eller av kvinnor» i nr 50/96. De har på många punkter misstolkat våra synpunkter. Vår avsikt var att sammanfatta utvecklingen inom kvinnoforskningen och att lyfta fram några vetenskapsteoretiska och forskningspolitiska frågor som är väsentliga i kvinnoforskningens perspektiv. Vi vill bemöta de vanligaste missuppfattningarna av vad kvinno- och genusforskning är och inbjuder på nytt till en diskussion om ämnets fortsatta utveckling.

Få forskningsområden torde bli så ifrågasatta, i sin egen rätt, som kvinnoforskningen. Det är oss en alltför välbekant företeelse att intresse för kvinnofrågor omedelbart bemöts med att det finns andra frågor som är lika viktiga eller viktigare. Dahlström och Bergström är också snabba med att dra paralleller mellan kvinnoforskningen och u-landsforskningen, bl a när det gäller prioriteringar. Att forskning om män dras in i diskussionen är vi också vana vid [1].

Vi förnekar inte det berättigade i forskning som rör andra »grupper», särskilt mindre privilegierade sådana. Könnsfrågan är emellertid alltid närvarande: I nästan alla grupperingar av människor i världen, det gäller såväl u-land som i-land, lever kvinnor med sämre villkor och mindre makt än män. Ur detta förhållande har den kvinno-

och könsteoretiska forskningen uppstått. Det var detta vi ville få en diskussion om.

I motsats till Dahlström och Bergström hävdar vi också att kvinnoforskningen utvecklat en särskild vetenskapsteori. Denna hämtar sin bas i själva motivationen och utvecklingsprocessen av ämnet. Som varje vetenskapsteoretiskt paradigm är den också ständigt i förändring. Därav även vidgningen till könsteoretisk forskning, genusforskning m m. Att få denna vetenskap erkänd som ett eget ämne, liksom att identifiera hindren för den, har blivit ett vetenskapsfilosofiskt problem, tillika en maktfråga inom vetenskapvärlden. Vi hävdar således att det finns ett samband mellan vetenskapsteori, filosofi och makt.

Det är Dahlström och Bergström, inte vi, som gör boskillnad mellan kvinnoforskning, könsteoretisk forskning och genusforskning. Vår ambition var att förklara begreppens framväxt och användning, inte att slutgiltigt välja, eller välja bort.

Hormonforskning är inte genusforskning

Kanske är det också ett specifikt problem för just kvinnoforskning att många tycker sig veta vad den handlar om – utan att ha tagit del av den litteratur och de teorier som finns inom ämnet.

Mycket är t ex skrivet om den s k genus teorin. Några grundtankar: »Kön» skapas och definieras i vårt samhälle mot bakgrund av att det föreligger en hierarkisk relation mellan kvinnor och män, där mannen och det »manliga» är överordnat, utgör norm. Den hierarkiska ordningen upprätthålls och återskapas genom åtskillnaden mellan könen (t ex när det gäller förväntningar, arbetsuppgifter, tilldelning av makt etc) [2, 3].

Att synliggöra och finna vägar att bryta detta pågående särskiljande är kvinno- och genusforskningens essens. Detta tycks dock Dahlström och Bergström inte känna till. Den »genusforskning» de efterlyser skulle bl a inrymma forskning om »mäns fysiologi och psyk... och mäns hormonvariationer i olika åldrar». Detta är enligt vår definition

»forskning om män» och har ingenting med genusforskning att göra.

Dahlström och Bergström bortser från den kritik som vi i vår artikel riktade mot ensidigt biologiska tolkningar när det gäller mänskligt handlande. Vi syftade då –fast vi inte sa det rent ut – bl a på Kerstin Uvnäs-Moberg: De goda ansatserna till trots blir – av henne och andra – sociala och kulturella synsätt på hur män och kvinnor är, eller bör vara, ofta det som bestämmer såväl forskningsinriktning som hur resultat tolkas och brukas [4, 5]. Med stöd av sådan forskning kan sedan t ex mäns våld mot kvinnor förklaras som ett biologiskt grundat fenomen. Med stöd av hennes och andras liknande forskning är det sedan lätt att förklara t ex mäns våld mot kvinnor som ett biologiskt grundat fenomen. Inom könsteoretisk forskning är det en väldokumenterad verklighet att män slår kvinnor för att markera makt.

Vanmakt – men också handling

Dahlström och Bergström uppehåller sig mycket kring kvinnliga forskares »frustration» och »vanmakt» (deras ordval, inte vårt) i den akademiska världen. Detta var emellertid inte huvudinnehållet i vår artikel. Där ville vi medvetet komma bort från läsande polariseringar av typen makt/vanmakt. Lika väsentligt är att se den kamp och handling som präglar de flesta kvinnors liv.

Dahlström och Bergström skriver också att Carlstedt och Forssén »i själva verket menar att det finns ett frustrerat behov av att belysa kvinnors situation i samhället». Ja, det finns det. Men vi ville gå ett steg vidare och lyfta fram vilken betydelse (manliga såväl som kvinnliga) forskares vetenskapssyn och andra »tillhörigheter» har för den forskning som bedrivs. Därav vår diskussion om subjektivitet, objektivitet och vetenskapsteoretisk bakgrund – och dess betydelse för vad som presenteras.

Subjektivitet och politik

Det senare kan belysas med ett aktuellt exempel: Vi nämnde i vår artikel en utredning om jämställd vård. Dess genomförande motiverades med den alltmer spridda kunskapen om att kvinnor

Författare

GUNILLA CARLSTEDT
leg läkare

ANNIKA FORSSÉN

specialist i allmänmedicin; båda forskare vid institutionen för arbetsvetenskap, Luleå tekniska universitet, Luleå.

får ett sämre bemötande i vården än män. Utredningen har nu publicerats i sin helhet [6]. Ann Hammarström, expert i utredningen, har reserverat sig mot dess slutliga skrivning. Hon visar, i ett särskilt yttrande, hur en förskjutning av perspektiv och målsättning skett från innehållet i den ursprungliga propositionen. I den sågs ett maktperspektiv mellan könen i vården som centralt. I den färdiga utredningen har det könsteoretiska perspektivet helt suddats ut. Kvar finns en redovisning av ett traditionellt och enbart positivistiskt sätt att se på kön och betydelsen av kön. Insikter om och referenser till nyare könsteoretisk forskning saknas. Vård inom för kvinnor viktiga områden, såsom gynekologi och våld mot kvinnor, behandlas inte. När »kön» sätts i fokus sker det genom att könsskillnader biologiseras och psykologiseras. Utredningen genomsyras också av ett teoretiskt tänkande som närmast kan förknippas med 1960-talets könsrollsdebatt.

Dahlström och Bergström skriver att »en hypotes som byggts upp med resultatet av en viss tidsperiods forskning kan snabbt behöva modifieras när nya resultat inte passar in i den för tillfället rådande hypotesen». Därmed vill de uppenbarligen säga att vår diskussion om forskningens subjektivitet inte är särskilt relevant. Vi frågar oss då med anledning av den färskva utredningen: Hur många år ska det ta för ny kunskap att vinna gehör? Eller åtminstone vara värd en kommentar.

Kunskap väljs bort

För oss är detta ett exempel på att när könsteoretisk kunskap inte är önskvärd så kan den väljas bort. Subjektiviteten är således inte främst tidsanknuten, som Dahlström och Bergström hävdar, utan personlig och institutionell – i nutid. Här ser vi igen en fråga där vetenskapsteori, vetenskapsfilosofi/ideologi och makt är nära förbundna. När det gäller den aktuella utredningen är det också en kvinnopolitisk fråga; utredningens syfte var ju att leda fram till åtgärder som skulle ge kvinnor en bättre och med män mer jämställd vård.

I Dahlströms och Bergströms artikel står det att det för dem »är uppenbart att kompetens och kvalitet reflekteras i forskningsresultatens varaktighet och bestående värde/relevans». Vi har ovan visat att så inte alltid är fallet.

Ett annat exempel: Kvinnliga läkare skrev redan i början av seklet klagöranalyser av hur maktkonstellationen mellan könen och kvinnors sociala situation i samhället utgjorde grunden för prostitution. I den statliga Prostitutionsutredningen som tillsattes 1977 återuppväcktes och fördjupades denna analys, bl a genom Hanna Olssons insatser

[7]. Detta väckte en del uppmärksamhet då, även om motståndet mot utredningen också var stort. När prostitution tas upp idag saknas ofta referenser till ovanstående forskning. För kvinnor viktig kunskap har således åter förpassats till glömska.

Vårt konstaterande att »majoriteten av kvinnor som drabbas av hjärtinfarkt återfinns i stressiga låglöneyrken» kommenterar Dahlström och Bergström som inte särskilt sensationellt. Detta mot bakgrund av att det finns många outforskade områden. Det sensationella, som vi ville få fram, var något annat: Trots att detta redan är ett väldokumenterat område har det inte lett till sådana förändringar i arbetslivet som minskat riskerna för hjärtinfarkt för de berörda kvinnorna. Här finns således ett glapp mellan forskningsresultat och handling, som mer handlar om makt och politik än om tillgång till relevant forskning.

Kön, tanke och handling

Att några förväntningar skulle ställas på att kvinnor skulle föra in nya kvaliteter i forskningen känner Dahlström och Bergström inte igen. Att kvinnor ses som bärare av social kompetens med förmåga till empati och helhetssyn – och genom att vara annorlunda (från män) skulle utgöra kvalitetsgaranter är argument som vi emellertid menar blivit allt vanligare i den offentliga debatten (inte minst när det gäller moral och etik i politiken). Regeringen skriver, i sin särskilda proposition om jämställdhet mellan kvinnor och män i forskningen [8], sid 21: »... kvinnors erfarenheter, synsätt och problemformuleringar speglas inte i tillräcklig omfattning i utbildningen och forskningen, vilket påverkar verksamhetens kvalitet negativt». Vad som menas med kvalitet framgår inte men vi ser risker med sådana formuleringar [9].

En jämförelse med arbetslivet är här relevant: Kvinnors närvaro på manligt dominerade arbetsplatser har ibland motiverats med att klimatet på arbetsplatsen då skulle bli »mjukare» och att detta skulle vara gynnsamt för företaget. Kvinnorna själva har i stället ofta beskrivit hur svårt de haft att få egna behov tillgodosedda på sådana arbetsplatser.

Politiskt rättvisekrav

Det vi menar är att kvinnors medverkan i offentligheten i första hand utgör ett politiskt rättvisekrav och inte skall motiveras av särskilda kvalitetsanspråk för verksamhetens skull. Kvinnor skall inte ha fler eller andra krav på sig än män. Däremot ökar möjligheten till förändring när kvinnor – med sina andra erfarenheter än män – gör sitt intåg i

akademien. En utmaning blir då att nå ut över traditionella förväntningar på vad kvinnors medverkan kan innebära.

En för kvinnor inom akademien viktig rättvisefråga är att forsknings- och arbetsmiljö anpassas till deras önskemål. Det innebär också att de kvinnor som väljer att i sin vetenskapsteoretiska ram inrymma erfarenheten av att höra till det underprivilegierade könet, skall kunna göra det. Erfarenheten hittills säger oss att en sådan »kvalitet» hos kvinnor inte alltid är uppskattad. Vad som åsyftas med kvinnors särskilda »kvaliteter» är således en subjektiv fråga.

Kvinnoforskningens rätt till full legitimitet i forskarsamhället är för oss självklar. Kvinnoforskningsspektivet innebär bl a att ställa frågor kring könets betydelse för tanke och handling i forskningen, och att söka möjligheter till förändring. Det vi fortsättningsvis önskar är en diskussion kring forskningens subjektivitet samt kring den vetenskapsteoretiska utvecklingen inom kvinnoforskningssamhället.

Referenser

1. Wahl A. Molnet – att föreläsa om feministisk forskning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1996; 17(3-4): 31-44.
2. Hirdman Y. Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1988; 9(3): 49-63.
3. Thurén BM. Om styrka, räckvidd och hierarki, samt andra genusteoretiska begrepp. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1996; 17(3-4): 69-85.
4. Uvnäs-Moberg K. Kvinnligt och manligt – en skapelsesaga i nytt biologiskt perspektiv. *Läkartidningen* 1988; 85: 814-8.
5. Robèrt R, Uvnäs-Moberg K. Hon & Han. Födda olika. Stockholm: Brombergs, 1994.
6. Jämställd vård. Olika vård på lika villkor. SOU 1996:133.
7. Borg A, Fröling M, Grönwall L, Liljeström R, Månsson SA, Olsson H et al. Prostitution. Beskrivning. Analys. Förslag till åtgärder. Stockholm: Liber, 1981.
8. Regeringens proposition 1994/95:164: Jämställdhet mellan kvinnor och män inom utbildningsområdet. Stockholm: Riksdagen, 1994/95.
9. Trojer L, Gulbrandsen E. Gränsöverskridare och normbärare – kvinnliga doktorander på teknisk fakultet. Högskolan i Luleå, Centrum för kvinnoforskning: 1996.